

Романюк Х. І.,
аспірант

Львівського державного університету внутрішніх справ

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ

OBJECTIVE ASPECT OF THE ILLEGAL CONDUCTION OF ABORTION

У статті автором досліджується об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 134 Кримінального кодексу України «Незаконне проведення абортів». Аналізуються думки науковців з цього питання, та наводяться власні судження стосовно вказаного аспекту складу злочину. Пропонуються зміни до диспозиції статті кримінального закону з метою ефективнішого правового регулювання відповідальності за кримінальний аборт.

Ключові слова: аборт, переривання вагітності, плід, пологи, спеціальна медична освіта, безплідність, кримінальна відповідальність.

В статье автором исследуется объективная сторона преступления, предусмотренного ст. 134 Уголовного кодекса Украины «Незаконное проведение аборта». Анализируются мысли ученых по этому вопросу, и предлагаются собственные суждения относительно указанного аспекта состава преступления. Предлагаются изменения к диспозиции статьи криминального закона для более эффективного правового регулирования ответственности за криминальный аборт.

Ключевые слова: аборт, прерывание беременности, плод, роды, специальное медицинское образование, бесплодность, криминальная ответственность.

In the article the author investigates objective aspect of the crime, which foreseen by article 134 of the Criminal Code of Ukraine about "Illegal conduction of abortion". It was analyzed existing scientists' opinions about this issue and was given own statement regarding specified aspect components of the crime. In the conclusion was a proposed change to the disposition of the article of criminal law for effective legal regulation of criminal responsibility for abortion.

Key words: abortion, interruption of pregnancy, fetus, childbirth, special medical education, infertility, criminal responsibility.

Ст. 134 Кримінального кодексу (далі – КК) України встановлює відповідальність за незаконне проведення абортів [1]. Водночас аборт, проведений відповідно до чинного законодавства та медичних стандартів в Україні, дозволено. Такий стан речей вимагає чіткого розмежування легального (законного) та кримінального (не законного) абортів і, перш за все, саме за об'єктивною стороною складу кримінального правопорушення.

Метою статті є з'ясування обставин, за яких аборт буде підпадати під ознаки діяння, за яке законом встановлено кримінальну відповідальність. Дослідження цього питання має значення не лише з наукової точки зору, а й для правозастосовної діяльності, зокрема сприятиме правильній кваліфікації досліджуваного злочину.

Різні аспекти кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів вже не раз потрапляли в поле зору науковців. Так, це питання у своїх роботах досліджували М. Шаргородський, І. Горелік, М. Загородніков, В. Глушков, Г. Чеботарьова, Г. Лапко, С. Бородіна, В. Зубкова та інші. На рівні дисертацій це питання досліджувалось М. Фішманом, Т. Лаврентьевою, К. Черевком та І. Павленко. Дослідження згаданих науковців з окресленого питання, безумовно, зробили суттєвий внесок у науку кримінального права. Однак, враховуючи, що з моменту проведення деяких згаданих досліджень відбулись певні зміни в законодавстві щодо регулювання проведення абортів, а позиції авторів дещо неузгоджені, вважаємо за необхідне проаналізувати це питання та висловити власний погляд на об'єктивну сторону незаконного проведення абортів.

Ст. 134 Кримінального кодексу України складається з двох частин:

- 1) Проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти;
- 2) Незаконне проведення абортів, якщо воно потягло тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої.

Як бачимо, у тексті ч. 1 ст. 134 КК України немає жодної вказівки на незаконність. Та, на нашу думку, таке формулювання законодавця є цілком логічним, адже проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти чи то кваліфікації, є вже само по собі незаконним.

За конструкцією вказане у ч. 1 ст. 134 КК України діяння має формальний склад, тобто злочин вважається закінченим з моменту фактичного переривання вагітності. Факт вилучення плоду, який не здатен розвиватись, з організму жінки не матиме значення для визначення злочину закінченим. Якщо ж особа вчинила всі дії, що вважала необхідними для переривання вагітності, однак вагітність перервати не вдалось – вчинене варто кваліфікувати за ст. 15 та ч. 1 ст. 134 КК України.

У розрізі цього в літературі зустрічаються пропозиції виключення кримінальної відповідальності за незаконне проведення абортів у разі, коли аборт не потяг за собою жодних додаткових наслідків, закінчившись лише безпосередньо результатом, бажаним для всіх осіб, що брали участь у перериванні вагітності – власне, вигнанням плоду [2, с. 41]. Проте зв'язку з тим, що проведення абортів завжди означає стороннє істотне втручання в процеси життєдіяльності організму жінки та навіть проведений у умовах

відповідного медичного закладу, з дотриманням усіх правил асептики та антисептики аборт здатен заподіяти значну шкоду здоров'ю жінки, такий підхід є занадто спрощеним та не має бути впроваджений на практиці [3, с. 75].

На відміну від ч. 1, ч. 2 ст. 134 КК України характеризується матеріальним складом, тобто злочин буде вважатись закінченим із моменту настання певних суспільно небезпечних наслідків – тривалого розладу здоров'я, безплідності або смерті потерпілої та за умови, що проведення абортів було незаконним.

Вказана у ч. 2 ст. 134 КК України диспозиція, яка передбачає відповідальність за проведення незаконного абортів, як бачимо, має бланкетний характер та зумовлює необхідність аналізу тих нормативно-правових актів, які визначають необхідні умови для проведення абортів, оскільки їхнє порушення безпосередньо зумовлює критерій незаконності.

Так, за ст. 50 «Основ законодавства України про охорону здоров'я», операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у закладах охорони здоров'я за умови вагітності строком не більше 12 тижнів. У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведено за умови вагітності від 12 до 22 тижнів. Перелік обставин для переривання вагітності після дванадцяти тижнів встановлюється законодавством [4].

Підстави для переривання вагітності строком від 12 до 22 тижнів визначені Постановою КМУ від 15.02.2006 р. № 144 «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» [5]. Більшість перелічених у постанові підстав становить наявність у вагітної різних захворювань. Зокрема, ВІЛ-інфекції IV стадії, тяжких форм туберкульозу, цукрового діабету, деяких видів розладу психіки чи хвороб ендокринної системи, злоскісних новоутворень будь-якої локалізації тощо. Серед підстав зазначено також і вік вагітної жінки (менше 15 років або більше 45 років), вагітність внаслідок згвалтування та настання інвалідності під час цієї вагітності. Необхідно зауважити, що перелік підстав у зазначеній Постанові не є вичерпним. Так, згідно п. 3.1. Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення, що затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я № 423 від 24.05.2013 р., у разі виявлення у вагітної жінки медичних показань, що не зазначені в Переліку, але за наявності яких продовження вагітності та пологи становлять загрозу для її здоров'я або життя, операція (процедура) штучного переривання вагітності здійснюється на підставі висновку консиліуму лікарів [6].

Відповідно до зазначеного переліку, операція (процедура) штучного переривання небажаної вагітності строком до 12 тижнів проводиться за місцем звернення вагітної жінки в акредитованих закладах охорони здоров'я II та III рівня. А у разі терміну вагітності від 12 до 22 тижнів операція здійснюється лікарями-акушерами-гінекологами із застосуванням безпечних методик в акредитованих закладах охорони

здоров'я III рівня, які пройшли відповідну підготовку та мають стаж роботи за фахом. Обов'язковим під час проведення цих операцій є дотримання вимог, встановлених Наказом Міністерства охорони здоров'я № 1177 від 21.12.2010 р. Про затвердження клінічного протоколу «Комплексна допомога під час небажаної вагітності» [7].

Отже, враховуючи наявність чітко визначених законодавством умов, порядку та правил проведення операцій зі штучного переривання вагітності, саме їх порушення буде визначати наявність чи відсутність такої ознаки абортів як «незаконність».

Окрім незаконності, для настання відповідальності за ч. 2 ст. 134 КК України проведення абортів має призвести до наслідків у вигляді тривалого розладу здоров'я, безплідності чи смерті потерпілої. Обов'язковою умовою є наявність причинного зв'язку між діянням та настанням суспільно-небезпечного наслідку. У зв'язку з цим погоджуємось із твердженням, що проведення абортів в медичній установі медичним працівником, але з порушенням встановленої процедури (у вечірній час, під час чергування, без складання відповідної медичної документації тощо) має кваліфікуватись як незаконне [8, с. 114]. І такі дії медичного працівника можуть бути кваліфіковані за ч. 2 ст. 134 КК України, якщо проведення операції спричинило для потерпілої вказані у статті наслідки.

Отже, з «незаконністю» абортів все доволі ясно, що не скажеш про суспільно-небезпечні наслідки, передбачені ч. 2 ст. 134 КК України. Так, якщо стосовно тривалого розладу здоров'я (втрата загальної працездатності більше ніж на 15%, чи необхідність лікування наслідків абортів більше 21 дня, чи поява у потерпілої хвороби тощо) чи смерті потерпілої (може настати як під час незаконного проведення абортів, так і після закінчення операції) у науковців питань не виникає, то із «безплідністю» не все так однозначно.

У кримінальній літературі наявні дві протилежних позиції. І. Павленко вказує на неправильність запровадження такої кваліфікуючої ознаки злочину, передбаченого ст. 134 КК України, як безплідність, на тій підставі, що це не самостійне захворювання, а симптомокомплекс різноманітних захворювань організму, а тому його діагностика може зайняти значний проміжок часу [9, с. 203].

О. Дудоров та В. Балабко, натомість, вказують, що закріплення безплідності як кваліфікованої ознаки досліджуваного злочину загалом не суперечить здійсненню кримінального переслідування як одному з принципів криміналізації. На підтвердження вони наводять приклад із практики Оболонського районного суду м. Києва, вироком якого за ч. 2 ст. 134 КК України засуджено лікаря-гінеколога. За обставинами справи, Л. перебуваючи на пенсії, незаконно провела аборт потерпілій А., не у спеціально-акредитованому закладі охорони здоров'я, а за місцем свого проживання, через що А. була госпіталізована до пологового будинку, де їй було проведено операцію і видалено матку з придатками [10, с. 27]. Таким чином, дії лікаря було кваліфіковано правильно, оскільки її дії спричинили безплідність потерпілої. У зв'язку з цим

вважаємо, що наявність у ч. 2 ст. 134 КК України такої кваліфікуючої ознаки, як безплідність, є цілком логічною та обґрунтованою.

Стосовно тверджень про неврегульованість питання проведення операції зі штучного переривання вагітності, термін якої понад 22 тижні, схилиємось до точки зору, що таке діяння не буде вважатись аборт, навіть за згодою жінки. Чинне законодавство не передбачає жодних підстав для штучного переривання вагітності після 22 тижнів. У цьому разі мають місце штучні пологи і визнається не загибель плоду, а смерть новонародженої дитини через штучне вигнання її з організму матері. Тому зазначена подія кваліфікується за ч. 2 ст. 115 КК України як умисне вбивство малолітньої дитини. У зв'язку з цим вважаємо недоцільним доповнення ст. 134 КК України частиною, яка передбачає відповідальність за незаконне переривання вагітності, строк якої становить понад 22 тижні [11, с. 12].

Щодо пропозиції доповнити ч. 2 ст. 134 КК України такою кваліфікуючою ознакою, як незаконне проведення аборт, вчинене з метою використання ембріону, його тканин, органів чи клітин [3, с. 77; 12, с. 539;], вважаємо таку пропозицію недостатньо обґрунтованою та дослідженою. Так, перш за все, необхідно узгодити вказану норму із Законом України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» [13]. Окрім цього, відкритим залишається питання: як будуть кваліфікуватись дії жінки, що вагітніє з метою в подальшому, після законного аборт, передати фетальні матеріали реципієнту чи продати їх.

Істотним недоліком чинного регулювання відповідальності за незаконне проведення аборт є неможливість притягнення до кримінальної відповідальності особи, яка має спеціальну медичну освіту

за умови ненастання наслідків, зазначених у ч. 2 ст. 134 КК України. Адже в такому разі аборт може бути проведений не у сертифікованих медичних закладах, із порушенням порядку отримання згоди вагітної жінки тощо. Такий стан речей, на нашу думку, можна було б виправити, передбачивши в ч. 1 ст. 134 КК відповідальність за незаконне проведення аборт, не прив'язуючись до наявності спеціальної освіти в особи-злочинця.

Способи здійснення незаконного аборт можуть бути доволі різноманітними. В літературі виділяють хірургічні, хімічні, механічні способи та їх комбінації. І, хоч для кваліфікації злочину, передбаченого ст. 134 КК України, вони не мають значення, характер способу вчинення кримінального аборт може характеризувати рівень небезпеки цього злочину та особу злочинця. Як слушно зазначає Г. Чеботарьова, у разі вчинення злочину медичним працівником, правильне виконання вимог медичних стандартів щодо способу проведення аборт може мати значення для застосування щодо цього випадку ст. 140 КК України («Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником») [3, с. 72].

Зазначимо, що об'єктивна сторона незаконного проведення аборт виражається в активних діях, які спрямовані на штучне переривання вагітності, що здійснюються з порушенням встановлених законодавчих норм та медичних стандартів.

Під час визначення «незаконності» аборт необхідно з'ясувати такі обставини: термін вагітності; наявність медичних чи соціальних підстав для аборт, якщо строк вагітності від 12 до 22 тижнів; згода жінки на проведення аборт; дотримання процедури проведення операції; проведення операції особою, яка має необхідну освіту та кваліфікацію у закладі відповідного рівня акредитації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // ВВР. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Панкратов В. Проблемы установления уголовной ответственности за незаконное производство аборт // Уголовное право. – 2001. – № 3. – С. 40–42.
3. Чеботарьова Г. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони незаконного проведення аборт (ст. 134 КК) // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право. – 2013. – Т. 3, вип. 22. – Ч. 1. – С. 74–78.
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII // ВВР. – 1992. – № 4. – Ст. 19.
5. Про реалізацію ст. 281 Цивільного кодексу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 р. № 144 // Офіційний Вісник України. – 2006. – № 7. – Ст. 357.
6. Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення : Наказ МОЗ України від 24.05.2013 р. № 423 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 57. – Ст. 2065.
7. Про затвердження клінічного протоколу «Комплексна допомога під час небажаної вагітності» : Наказ МОЗ України від 31.12.2010 р. № 1177 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v1177282-10>.
8. Громов А. Права, обязанности и ответственность медицинских работников / А. Громов. – М.: Медицина, 1976. – 227 с.
9. Павленко І. Безплідність як наслідок незаконно проведеного аборт: проблемні аспекти // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. – Випуск 2 (14). – 2012. – С. 202–205.
10. Дудоров О., Балабко В. Незаконне проведення аборт: проблеми тлумачення і вдосконалення кримінального законодавства // Вісник Національної академії прокуратури України. Кримінальне право та кримінологія. – 2012. – № 4. – С. 26–31.
11. Черевко К. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення аборт : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / К. Черевко. – Харків : Б.в., 2011. – 20 с.
12. Чеботарьова Г. Кримінально-правова охорона правопорядку в сфері медичної діяльності : [монографія] / Г. Чеботарьова. – К. : КНТ. – 2011. – 616 с.
13. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України від 16.07.1999 р. № 1007-XIV // ВВРУ. – 1999. – № 41. – Ст. 377.